

A STATISZTIKA DECENTRALIZÁLÁSÁRÓL INTÉZKEDŐ HATÁROZAT KÖVETKEZETES VÉGREHAJTÁSÁÉRT

1951 januárjában jelent meg a statisztikai adatszolgáltatási rendszer decentralizálásáról intézkedő népgazdasági tanácsi határozat. A decentralizálásról szóló határozat célja az volt, hogy a legfelsőbb szervek, elsősorban a minisztériumok rendelkezzenek statisztikával, értékeljék, elemezzék a számok segítségével a tervek teljesítését, gazdasági munkájuk eredményeit és hiányosságait. A határozat ezt a célt elérte. Míg azelőtt a minisztériumok nem rendelkeztek önálló statisztikával, nem állítottak össze kiértékelő, elemző táblákat tartalmazó statisztikai jelentéseket és a Statisztikai Hivatal jelentéseit használták fel, addig ma már minden minisztérium rendszeresen megjelenteti tájékoztatóit és ezeknek minősége, színvonala hónapról-hónapra emelkedik. Míg azelőtt a minisztériumokban nem volt statisztikai osztály és az egyes főosztályokon nem működtek statisztikai csoportok, és a statisztikai munka a tervfőosztályon dolgozó egy-két előadó reszortmunkája volt, addig ma egy-két kivételtől eltekintve, valamennyi minisztériumnak van önálló statisztikai osztálya, amely több-kevesebb sikerrel már átfogja, irányítja a szakmai főosztályokon működő statisztikai csoportok munkáját. Azelőtt maga a minisztérium keveset törődött a statisztikai adatszolgáltatás fegyelmével, pontosságával, megbízhatóságával, nem harcolt az engedély nélküli, a szükségesnél részlegesebb kontárstatisztikák ellen. Ez többé-kevésbé érthető volt: hiszen nem a minisztérium volt a statisztika gazdája, hanem a Központi Statisztikai Hivatal és a jó statisztika előnyeit a minisztérium csak közvetve, — mintegy másodkézből — a Statisztikai Hivatal összesítésében tapasztalhatta, a helytelen adatszolgáltatás hátrányai pedig szintén elsősorban a Statisztikai Hivatalt érintették. A minisztérium ezért általában nem saját kezdeményezésére — mert munkájának érdeke követelte volna így — igyekezett a hiányosságokat kiküszöbölni, hanem csak a Hivatal unszolására, annak ismételt felszólítására. Ma a helyzet más. A minisztériumi statisztika gazdája a minisztérium lett. A jó adatszolgáltatás előnyei neki kedveznek, a rossz adatok a minisztérium munkáját gátolják. A közvetlen érdekeltség megjavította a statisztikai adatszolgáltatás minőségét, a határidőket meggyorsította, eredményesebbé tette a kontárstatisztikák elleni harcot. A statisztikai rendszer decentralizálása nyomán a minisztériumok törödni kezdtek a vállalat statisztikai munkájával, több támogatást adtak a vállalati statisztikusoknak, megszilárdították helyzetét az üzemen belül, foglalkozni kezdtek szakmai továbbképzésükkel. A statisztikai munka színvonala a decentralizálás nyomán minőségileg megjavult.

*

Az elért eredmények mellett a decentralizálás végrehajtásában s ezért magában a statisztikai munkában is számos hiányosság maradt. A Népgazdasági Tanács egyik legutóbbi ülésén szükségesnek tartotta megvizsgálni a statisztikai adatszolgáltatás decentralizálásáról hozott korábbi határozatának végrehajtását. A Népgazdasági Tanács az e téren fennálló hiányosságokat a következőkben jelölte meg:

1. Egyes minisztériumok még mindig nem hajtották végre a statisztikai adatszolgáltatás decentralizálását, másoknál a végrehajtás csak formális.

2. Azoknak a minisztériumoknak egyrésztében, ahol a statisztikát lényegében decentralizálták, még nem megfelelő a statisztikai munka színvonala, — az adatok mechanikus összesítése mellett keveset foglalkoznak a statisztikai elemzéssel; a statisztika nem terjed ki egyes döntő kérdésekre; hiányosságok vannak az adatok megbízhatósága, az adatszolgáltatás határídeje terén.

3. Egyes minisztériumok megszegik a statisztikai adatszolgáltatás rendjére vonatkozó törvényes határozatokat. A kérdőíveket, az adatszolgáltatás módját önkényesen megváltoztatják.

*

A statisztikai adatszolgáltatás decentralizálása nem történt meg a Földművelésügyi, a Postaügyi, a Közoktatásügyi, a Népművelési és az Egészségügyi Minisztérium területén. A legtöbb hiányosság a Földművelésügyi Minisztérium területén van. A decentralizálás végrehajtására eredetileg kitűzött 1951. december 31-i határidőt a Földművelésügyi Minisztérium számára meg kellett hosszabbítani. A Népgazdasági Tanács újabb határozatot hozott és a decentralizálás végrehajtásának határídejét 1952. április 30-ában jelölte meg, azonban a decentralizálás erre a meghosszabbított határidőre sem történt meg. A Földművelésügyi Minisztérium kidolgozott egy rendelettervezetet, amely általánosságban leszögezi ugyan a decentralizálás szükségességét, de azok a konkrét intézkedések, amelyeket a rendelet tartalmaz, a gyakorlati végrehajtás sikerét nem biztosítják. A tervezet szerint a minisztériumon belül a statisztika nem futna össze — mint ahogy ez a többi minisztériumokban történik — egy a szakfőosztályoktól független statisztikai osztály kezében, hanem a statisztikai jelentések összeállítását az egyes szakfőosztályok különállóan végeznék. Ily módon sem a rendszer egysége, sem az adatok helyességének központi ellenőrzése, sem a Statisztikai Hivatallal való egyeztetés lehetősége a minisztériumon belül nem volna biztosítható. Másrészt a rendelettervezet nem gondoskodik arról, hogy a tanácsoknál megfelelő statisztikai szervezet gyűjtse, összesítse és továbbítsa a mezőgazdasági statisztikai adatokat, azaz nem gondoskodik a statisztikai adatszolgáltatás alapjainak megnyugtató megszervezéséről.

A statisztikai adatszolgáltatás decentralizálásának hiánya Földművelésügyi Minisztérium területén számos vonatkozásban érezhető kedvezőtlen hatását. Így pl. a Földművelésügyi Minisztérium, mivel összesített számaint a Statisztikai Hivatallal nem egyezteti, számos alapvetően fontos adatot a Statisztikai Hivataltól eltérően — s legtöbb esetben helytelenül tart nyilván. Megtörtént például, hogy a Földművelésügyi Minisztérium által nyilván tartott traktorok és vontatók száma jóval felül múlta a valóságos állományt, mivel a Minisztérium a traktorok között számba vette a roncs állapotban lévő és már ki nem javítható gépeket is.

Nem valósult meg a statisztika decentralizálása a Postaügyi Minisztérium, a Közoktatásügyi Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium területén sem. Ezek a minisztériumok ámbár közülük egyesek, mint pl. a Közoktatási és az Egészségügyi Minisztérium, hozzálátott már ugyan a decentralizált szervezet kiépítéséhez, még nem tekintik át saját területeiket és nem készítenek összefoglaló, kiértékelő jelentést a minisztérium munkájáról. Mind az Egészségügyi, mind a Népművelési Minisztérium vezetőit jelenleg még mindig a Statisztikai Hivatal tájékoztatja saját területükre vonatkozóan.

Azok közül a minisztériumok közül, amelyek a decentralizálást lényegében végrehajtották, jó eredményt ért el a Könnyűipari Minisztérium. A Minisztériumon belül a statisztikai osztály valóban gazdája a statisztikának, a minisztériumi tájékoztatók felölelik a könnyűipar legfontosabb kérdéseit. A minisztériumok általában azonban még mindig túlsokat foglalkoznak az adatok mechanikus összesítésével és túlkeveset érdemi elemzésükkel. Egyes fontos kérdésekre — mint pl. az önköltség alakulása, a beruházások, az anyagfelhasználás, — még nem terjed ki munkájuk. A Kohó- és Gépipari Minisztérium statisztikai osztálya például nem irányítja és nem ellenőrzi a Minisztérium területén folyó anyagstatisztikai munkát és megelégszik azzal, hogy a Minisztérium havi tájékoztatójában néhány, az anyagosztálytól „kért” számot szerepeltessen. A Bánya- és Energiaügyi Minisztériumban a statisztikai osztály nem törődik azzal, hogy az önköltség alakulására vonatkozó statisztikai adatokat a Minisztérium illetékes szervei megbízható módon megfigyeljék és nyilvántartsák.

Nem foglalkoznak a minisztériumok statisztikai osztályai a beruházások kérdésével sem. A minisztériumok egy része a beruházásra vonatkozó adatok decentralizált feldolgozását létszámhiányra való hivatkozással megtagadta, annak ellenére, hogy a minisztériumok nagyrésztben belső célokra jelenleg is gyűjtenek beruházási adatokat.

A minisztériumi beszámolójelentésekben gyakoriak még a hibák. Pl. a Közlekedésügyi Minisztérium vasúti főosztályának ipari vállalatokra vonatkozó jelentésében április hónapban igen sok volt a számszerű és logikai hiba. Nem megfelelő az adatszolgáltatás minősége az Allami Gazdaságok és Erdők Minisztériumában. A Minisztériumon belül még nincs megfelelő központi irányító és ellenőrző statisztikai szervezet és ezért a jelentések — a néhány esetben végrehajtott utólagos egyeztetés szerint — számos hibát mutattak. A Belkereskedelmi Minisztérium statisztikai munkájában a komoly eredmények mellett hiba, hogy az adatszolgáltatás határidejét nem teljesíti s az egyes fontos területekről beérkezett statisztikai anyagot fel sem dolgozza.

Ide tartozik az is, hogy egyes minisztériumi tájékoztatók elemzésének színvonala, megállapításainak objektivitása távolról sem kielégítő.

Például az Építésügyi Minisztérium március havi tájékoztatójában a következőket írja:

„Budapesten a Meteorológiai Intézet jelentése szerint március hónapban 19 fagyos nap volt, amikor is a hőmérséklet 0°-ig, vagy az alá szállt le. Az idei évnél hidegebb március az elmúlt 50 év alatt csak 1929-ben, 1931-ben és 1932-ben volt és a fagyos napok száma több, mint kétszer annyi volt az idén márciusban, mint a sok éves átlag. A hideg időjárás, mely párosult a közlekedést, a személy- és anyagszállításokat akadályozó hava-

zásokkal, akadályozta március hónapban a termelés fejlődését.“ Szükséges megjegyezni, hogy az „objektív“ indokolás ellenére az Építészeti Minisztérium tervét márciusban jelentősen túlteljesítette és a termelési érték az előző hónapoz képest nagymértékben emelkedett.

A Közlekedési Minisztérium mélyépítő iparral foglalkozó kiadványában a tervteljesítési százalékok nem egyeznek a KSH adataival. Az eltérések oka, hogy a Minisztérium a jóváhagyott terveket megváltoztatta és így a tervteljesítés százaléakai — természetesen — magasabbak a Hivatal által közölt számokénál.

Az sem ritka, hogy egyes minisztériumok az adatgyűjtések engedélyezéséről szóló 2021. sz. minisztertanácsi határozat nyílt megsértésével önkényesen rendelnek el adatfelvételeket. A Bánya- és Energiaügyi Minisztérium hivatalos lapjának júliusi számában például három olyan adatgyűjtést rendelt el, amelyekhez a Központi Statisztikai Hivatal engedélyét nem kérte meg. A Pénzügyminisztérium, ugyancsak engedély nélkül, családi pótlékka! kapcsolatos egyszeri összeírást kívánt végrehajtani. Az állami fegyelem megsértése az egyes minisztériumi főosztályok részéről nem hibáztatható eléggé. Hogyan tudja biztosítani a minisztérium saját vállalatainál az állami fegyelem s közte a statisztikai fegyelem megtartását, ha ezen a téren saját szervezetén belül sem tudja biztosítani a rendet?

*

A Népgazdasági Tanács megállapította, hogy a minisztériumok kevés gondot fordítanak a minisztérium egész területén folyó statisztikai munka elvi irányítására és ellenőrzésére, a statisztikai fegyelem megszilárdítására. Az Állami Gazdaságok és Erdők Minisztériumának területén a trösztök, sőt maga a Minisztérium is gyakran ad utasítást engedély nélküli, nagyrészt felesleges adatgyűjtésre. Például az Észak-Magyarországi Igazgatóság 4.000 adatot tartalmazó kérdőív kitöltésére utasította a Heves-Nógrád megyei tröszt állattenyésztési osztályát. Nem egy ízben maga a Minisztérium járul hozzá egyes intézkedéseivel a statisztikai fegyelem lazításához, ingatja meg a statisztikai adatszolgáltatás hitelét. Például a vállalati és üzemi dolgozók nagy részének ellátását biztosító üzemi konyhákról gyűjtött jelentéseket a Belkereskedelmi Minisztérium hosszú ideig nem összesítette azzal az indokolással, hogy a belkereskedelem területéről e feladat megoldásához szükséges egy embert nem tudja előteremteni. A vállalatok statisztikai jelentéseinek ilyen bürokratikus, lélektelen „elintézése“ jogos bizalmatlanságot kelt a vállalati statisztikusban az egész statisztikai adatszolgáltatás fontosságával szemben.

*

A Népgazdasági Tanács július hónapban tartott ülésén e hiányosságokat megállapította és határozatot hozott azok megszüntetésére.

A N. T. felhívta a Kohó- és Gépipari, az Építőanyagipari, az Élelmiszeripari, a Közlekedésügyi és a Belkereskedelmi Minisztert, hogy a minisztérium felügyelete alá tartozó beruházásokról rendszeres havi jelentést készítsen és a beruházási statisztika jelentőségére való tekintettel a beruházási statisztika megszervezésének irányítását magára a miniszterre, vagy egyik helyettesére bízta. A beruházásokra vonatkozó jelentésekben — mondta ki a határozat — elsősorban az üzembehelyezési határidők teljesítésére szükséges kitérni. A határozatnak ezt a pontját indokoltá teszi, hogy — amint

a Központi Statisztikai Hivatal jelentése az 1952 II. negyedévi terv teljesítéséről beszámol, — az új létesítmények egy részének határidőre történő üzembehelyezése, az építőipar munkájának megfelelő összpontosítása nem történik meg kellő mértékben.

A Népgazdasági Tanács határozata megerősíti azt az elvet, hogy minden operatív szerv területének adatait maga összesítse, értékelje és összesítve továbbítsa a felsőbb szerveknek, majd azok a minisztérium statisztikai osztályának. Ennek érdekében a határozat pl. felhívja a belkereskedelmi miniszter figyelmét, hogy a Minisztériumhoz tartozó vállalatok adatait ne a Minisztérium statisztikai osztálya, hanem az egyes tanácsok vagy létesítendő igazgatóságok — tehát azok a szervek, amelyek a vállalatok irányításáért közvetlenül felelősek — összesítsék, elemezzék és küldjék tovább a felelős szerveknek. Ilyen értelemben intézkedik a határozat, hogy a postaügyi miniszter a posta-statisztikát úgy szervezze meg, hogy az egyes posta-igazgatóságok összesítsék és értékeljék a saját területük adatait.

A határozat a továbbiakban kimondja, hogy a statisztikai adatszolgáltatás minőségének, az adatok megbízhatóságának növelése, a minisztérium egészére vonatkozó összesített adatoknak a Statisztikai Hivatallal való egyeztetése szükségessé teszi a minisztériumokon belül központi statisztikai osztály megszervezését (pl. a Földművelésügyi Minisztériumban), illetve a már jelenleg is fennálló megerősítését. Külön pontban rendelkezik a Népgazdasági Tanács arról, hogy a Közoktatásügyi, a Népművelési, az Egészségügyi Minisztériumnak a minisztérium területére vonatkozó összefoglaló, rendszeres statisztikai jelentéseket kell készítenie, gondoskodnia kell az adatoknak a Statisztikai Hivatallal való egyeztetéséről, a statisztikai számbavételt ki kell terjesztenie a minisztériumokhoz tartozó valamennyi vállalat, intézmény működésére s e működést érintő jelentős mutatókra.

A statisztikai fegyelem megszilárdítása érdekében a Népgazdasági Tanács felkérte a közlekedésügyi minisztert, hogy fegyelmi úton vonja felelősségre azokat a dolgozókat, akik az adatok ellenőrzését elmulasztják, hibás adatokat szolgáltatnak, a határidőket nem tartják meg. Foglalkozik a határozat az önköltségstatisztika kérdésével. Mint ismeretes, sem a minisztériumok statisztikai osztályai, sem a főkönyvelőségek mindezüdig nem tartották szükségesnek megbízható önköltségstatisztika rendszeres készítését. A minisztériumok egész sora megengedhetetlen liberalizmust tanúsított: az utóalkulációt hiányosan elkészítő vállalatokkal szemben. Nem követelték meg a vállalatoktól a pontos önköltségstatisztika készítését, nem vizsgálták felül a vállalat által szolgáltatott adatokat s nem törődtek az adatok összesítésével és a Statisztikai Hivatal felé határidőben történő továbbításával. A minisztériumok egész soránál még mindig fennáll az a hiányosság, amit Gerő elvtárs az országos aktívaértekezleten megállapított, t. i. hogy: „Az önköltség kérdése, — amellet, hogy tervezésünk, ellenőrzésünk, statisztikánk igen nagy mértékben javult — egész tervgazdaságunknak legkevésbé áttekinthető és leglazább területe“. Az önköltségstatisztika hiányosságai fékezik a vállalatok dolgozóinak az önköltség rendszeres csökkentéséért vívott harcát. Ezért a Népgazdasági Tanács kimondotta, hogy a minisztériumok feladata, hogy az önköltségstatisztikai jelentések az eddignél megbízhatóbb és áttekinthetőbb formában korábban készüljenek el. A minisztériumoknak számszerűleg és érdemben felül kell vizsgálniuk a vállalat önköltség-adatait és a Központi Statisztikai Hivatal felé ellenőrzött, kellően csopor-

tosított anyagot kell továbbítaniok. A Népgazdasági Tanács kötelezte a minisztériumokat, hogy saját vezetőik tájékoztatására készítsenek az önköltség alakulásáról külön — és nem mint a jelenlegi gyakorlatban a mérlegbezármólókhhoz kapcsolt — kiértékelő jelentést.

A decentralizálás végrehajtásában fennálló hiányosságokért a Központi Statisztikai Hivatal is felelős. Bár a Népgazdasági Tanács határozatai megadták annak lehetőségét, hogy a hivatal harcoljon a decentralizálás nemcsak formális, hanem érdemi végrehajtásáért, és a határozat megkövetelte, hogy adjon segítséget a minisztériumoknak a statisztikai munka minőségének emelésében, a Hivatal nem vetette fel idejében és kellő nyomatékkal a végrehajtás során mutatkozó lazaságokat. A kérdések elvi felvetése helyett megelégedett részmegállapításokkal és mintegy regisztrálta a végrehajtás során mutatkozó hiányosságokat. A Népgazdasági Tanács felhívta ezért a Központi Statisztikai Hivatal elnökét, hogy fokozottabban segítse a minisztériumok statisztikai munkáját (például: begyakorlott szakmunkaerők rendelkezésre bocsátásával), feladatává tette a Hivatalnak, hogy e kérdésekről intézkedő kormányhatározatok — mint a decentralizálásról szóló 21/2/1951 N. T. számú Népgazdasági Tanács és a Statisztikai Hivatal szervezetéről és a statisztikai szervezet működéséről szóló 2021/6/1952 számú minisztertanácsi határozat — végrehajtásáról és ellenőrzéséről következetesebben gondoskodik.

Pártunk s kormányunk ismeri és becsüli a statisztika jelentőségét, eredményes működéséhez minden segítséget megad. A statisztika szocialista szervezetének rendszerében központi helye van az adatok decentralizált begyűjtésének, összesítésének és elemzésének. A decentralizálás eredményes végrehajtása sokezer számviteli dolgozót mozgósít a statisztikai munka magasszínvonalú elvégzésére, széles körben népszerűsíti a statisztikát, a vezetés munkájában nélkülözhetetlenné teszi, biztosítja, hogy a statisztika, — tervünk végrehajtásáért vívott küzdelemnek e fontos fegyvere — éles fegyver, sokezer vállalat vezetőinek és számviteli dolgozóinak mindennapos fegyvere legyen. A minisztériumokon és a Statisztikai Hivatal dolgozóiin múlik, hogy érvényt szerezzenek kormányunk újabb határozatának, amely minden lehetőséget megad, hogy a népgazdaság egész területén folyó statisztikai munka színvonalát tovább emeljék.